

De proloog van *Des coninx summe*

Sonderlinghe lieve ende seer gheminde neve ende broeder in Jhesu Cristo!

Want ic, broeder Jan van Rode, convaers der Cartuser oerde tot Seelem, grote begheerte hebbe tot uwer ewigher salicheit, sonderlinghe dat ghi na den gheboden Gods u leven leyden mochtet, so en heb ic mi niet een luttel arbeyts laten verdrieten ende heb u over gheset uten Fransoyse in Duutsche, int jaer Ons Heren duser vierhondert ende achte, een boec dat een groet clerck van der predicaer oerden den coninc Philips van Vrancrijc makede in den jaer Ons Heren .MCC. ende .LXXIX., ende heet in Francsoyse *Summe le Roye*, dat is in Duytsche *Des coninx summe*. Ende heet een summe, want veel goeder materiën te samen vergadert sijn tot eenre summen eens reckeliken levens. Ende heet *Des coninx summe*, wantse den coninc van Vrancrike ghemaect was, als voorscreven is. Of, geestelike te verstaen, so macht des Coninx summe van Hemelrijc heten, want het leert ons hoe wi onse rekeninghe maken sullen teghen den groten rekendach daermen summam summarum voor den groten Coninc brenghen moet.

Vertaling

Allerliefste en zeer beminde vriend en broeder in Christus!

Omdat ik, broeder Jan van Brederode, convers bij de kartuizerorde in Zelem, in hoge mate belang en waarde hecht aan uw eeuwige zaligheid, en daarbij in het bijzonder hoop dat u uw leven zult mogen leven volgens Gods gebod, ben ik geen inspanningen en moeite uit de weg gegaan en heb ik in het jaar des Heren 1408 een boek voor u vertaald, uit het Frans in het Nederlands. Dat boek is in het jaar 1279 geschreven door een groot geleerde uit de orde der Predikheren, voor koning Filips van Frankrijk, en het heet in het Frans *Summe le Roye*; dat is in het Nederlands *Des coninx summe*. Het heet een *summe* omdat het een totaal is van heel veel uitmuntende stof, bijeen gezet als een optelsom, en bedoeld als richtlijn voor een rechtschapen leven. Het heet bovendien *Des coninx Summe* omdat het geschreven is voor de koning van Frankrijk, zoals ik hierboven al vermeldde. Maar het zou ook de *summe* van de *Coninc* van het Hemelrijk genoemd kunnen worden, als je het in geestelijke zin wilt opvatten, want het boek leert ons hoe wij verantwoording kunnen afleggen voor onze levenswijze, hoe we de rekening zullen kunnen opmaken als de dag van de grote afrekening is aangebroken, de dag waarop de totaalrekening van ons leven aan de grote Koning wordt gepresenteerd.

Onder alle boeke die ic ghehoert hebbe so dunct mi dit enen leken mensche also nutten boec wesen in te lesen, die gaern naden gheboden Gods leven soude, als ic ye ghelas. Want het tracteert van den Tyen Geboden; dan vanden .XII. articulen des kersten gheloves; dan vanden seven sacramenten der heyligher Kerken; dan vanden seven dootsonden, diemen die hoeft sonden heet, mitten sonden die daer uut spruten, daghelix of dootliken; dan, hoe een mensche sel leren sterven eer hi stervet, op dat hi dan mach connen sterven als hi sterven moet; hoe een mensche die sonden sel leren verdriven ende die duechden vercrighen; dan van den achte salicheden; dan dat pater noster mit sijnre glosen, hoe wi inden seven beden des pater nosters bidden om die .VII. gaven des Heilighen Gheestes; dan dat ondersceyt vanden seven gaven, hoe si heten ende hoe si uut roden mitten wortelen uten gaerde des herten die .VII. hoeftsonden ende planten daer weder in die .VII. principael duechden, die contrarie sijn den .VII. hoeftsonden voorscreven; dan van .VII. ander duechden, daer die drie eerste of heten godlike duechden ende dander vier cardinaelsche duechden; ende dan brenghettet alte suverliken overeen die seven principale duechden voorscreven mitten .VII. gaven des Heilighen Geestes, daert also veel goeder materiën ende suverliker roert dat icker niet al gherepeteren en kan, ende daer besluitet dat eynde mede.

Van alle boeken die ik ken en ooit gelezen heb, lijkt mij het lezen van dit boek van groot nut voor een leek die graag wil leven naar Gods geboden. Het handelt namelijk over de Tien Geboden; vervolgens over de Twaalf Artikelen van het christelijk geloof; dan over de zeven sacramenten van de heilige Kerk; over de zeven doodzonden – die men ook wel de zeven hoofdzonden noemt – met alle andere zonden die daar weer uit voortkomen, zowel de dagelijkse als de doodzonden. Vervolgens gaat het over hoe een mens kan leren sterven nog vóór hij werkelijk sterft, opdat hij dan, op het moment dat hij móet sterven, ook werkelijk kán sterven; en over hoe een mens kan leren de zonden te verdrijven en deugden te verwerven. Over de acht Zaligheden, over het Onze Vader met alle uitleg daarbij, en hoe wij in de zeven gebeden die het Onze Vader bevat, vragen om de zeven gaven van de Heilige Geest; voorts over het onderscheid tussen die zeven gaven, hoe ze precies genoemd worden, en hoe ze de zeven hoofdzonden met wortel en al uitroeien uit de tuin van ons hart en daarvoor in de plaats de zeven belangrijkste, principale deugden planten, die lijnrecht staan tegenover de zeven genoemde hoofdzonden. Dan over de zeven deugden, waarvan de eerste drie goddelijk en de andere vier kardinaal heten. Tot slot brengt dit boek heel helder die zeven, al eerder genoemde, principale deugden in overeenstemming met de, eveneens al eerder genoemde, zeven gaven van de Heilige Geest. In dat gedeelte worden zó veel belangrijke onderwerpen behandeld dat ik het hier niet allemaal kan opsommen, en dat vormt dan het einde van dit boek.

Mer, want men die Francsoyse woerde niet al properliken in Duutsche en kan ghesetten also si staen, want het een ander maniere van spreken heeft dan dat Duutsche doet, als ghi wel weet, so heb ic onderwilen mere woerde daer toe gheset, onderwilen min. Mer ic hope dat ic den sinne ende die grote materie heel ghelaten hebbe.

Ik begheer dat ghi u leven na rade des boecs ordineren wilt, want al dattet leert nutte is enen kerstenen mensche te weten, want hi daer vele of is sculdich te weten, wil hi die ghebode Gods houden, die een yghelic sculdich is te houden die sinne ende wit hevet ende tot sinen jaren comen is, wil hi der verdoemenissen ontgaen.

Ik en darre mi niet onderwijnden enighe capittele te delen in desen boeke of enyghen tafele te maken, want die goede man diet made, die hevet slecht sonder prologo ende sonder tafele gheset ende beghinnet slecht aldus: 'Le primir conmandement que Dieux commanda est chest etc.': 'Dat eerste ghebot, dat God gheboet, is dit'. Daer om wil ict also oec beghinnen in den name des eengeboren Soen Gods ende der reynre Maghet Mariën, Jhesus Cristus, Onse Lieve Here, die gheloeft, ghedanct, gheëert ende ghebenedijt moet sijn, ewelijc ende ymmermeer!
Amen.

0-0-0-0-0

Echter: omdat het Frans niet helemaal precies zoals het er staat kan worden vertaald in het Nederlands, omdat die taal nu eenmaal een andere manier van spreken en schrijven heeft dan de onze, zoals u allemaal wel weet, heb ik hier en daar wat woorden moeten toevoegen en op andere plaatsen wat woorden weggelaten. Maar ik hoop dat ik de geest van de tekst en de materie in zijn geheel intact heb gelaten.

Ik vraag u dringend uw leven in te richten naar gelang de adviezen in dit boek, want alles wat erin staat is voor een christenmens nuttig om te weten. Hij moet veel daarvan gewoon weten, wil hij zich houden aan Gods geboden, waaraan ieder mens verplicht is zich te houden, ieder mens die verstand en onderscheidingsvermogen bezit, en die tot de leeftijd des onderscheids is gekomen, wil hij ontkomen aan de eeuwige verdoemenis.

Ik waag me er niet aan dit boek in te delen in hoofdstukken, hoe dan ook, of er een inhoudsopgave bij te voegen, want de geleerde man die het Franse boek geschreven heeft, heeft er ook geen proloog en inhoudstafel bij gemaakt, en begint heel eenvoudig als volgt: 'Le primir conmandement que Dieux commanda est chest etc.' - 'Het eerste gebod dat God deed uitgaan is dit'. Daarom zal ik ook zo beginnen, in de naam van onze Lieve Heer Jezus Christus, de eniggeboren Zoon van God en de reine maagd Maria, die geloofd, gedankt, geëerd en gezegend moet zijn, voor eeuwig en altijd!
Amen.

0-0-0-0-0

Uit het traktaat over de Tien Geboden, het vijfde gebod

Dat vijfde ghebot is dit: ‘Du en selste niet doot slaen’. Dit ghebot meent dat men nyement doden en sel om wrake of om tsijn te hebben of om anders enigher quader redene. Mer quaetdadighe menschen te doden om recht ende vonnisse te houden ende om sulke saken, is gheoerloft inder wet ende inden rechte, ja den ghenen die dat bevolen is. In dit ghebot is verboden hat ende nijt ende groten toern, want so die Schrift seit: ‘Wie sinen broeder haet, die is manslachtich mit sinen wille ende doet dootsonde’. Ende so doet oec die ghene, die tegen ander luden langhe toern draghet, want wie den toerne so langhe draghet int harte, dat hi verouedet, so wortet hat ende nijt, dat dootsonde is ende teghen dit ghebot. Ende noch meer sondicht hi, die anderen luden scande of scade bejaghet tonrecht, het si mit rade of mit dade, om hem te wreken. Mer toern of onwaerde die lichteliken henen gaet sonder consenteringhen yement te willen hinderen, so en ist geen dootlike sonde.

0-0-0-0-0

Vertaling

Het vijfde gebod luidt als volgt: ‘Gij zult niet doden’. Dit gebod houdt in dat men niemand mag doden, uit wraak, of om zijn bezit, of om wat voor andere, slechte reden dan ook. Maar misdadigers doden, om het recht in stand te houden, en om vonnissen uit te spreken en wat dies meer zij, dat is geoorloofd bij de wet, en toegestaan aan diegenen die daartoe bevoegd zijn. Dit gebod verbiedt haat, afgunst en woede, want zoals de heilige Schrift zegt: ‘Wie zijn naaste haat, die is willens en wetens schuldig aan doodslag, en begaat daarmee een doodzonde.’ Ingelijks doet degene die in zijn hart een voortdurende wrok koestert tegen anderen, want iemand die dat doet, laat die wrok uitgroeien tot haat en afgunst, wat eveneens doodzonden zijn, en daarmee handelt hij ook tegen het vijfde gebod. Een mens zondigt nóg meer wanneer hij iemand ten onrechte schade of schande toebrengt, of het nu met woorden is, of met daden, om op zo’n manier wraak te nemen. Maar jegens iemand toorn en verachting voelen die spoedig weer verdwijnt, zonder de bedoeling iemand te hinderen, daarmee begaat men géén doodzonde.

0-0-0-0-0

De inleiding van het traktaat over de Twaalf Artikelen des Geloofs, met de eerste drie artikelen

Hier suldi nu horen die articulen des kersten gheloven, die elke kersten mensche sculdich is vast te geloven, want anders en mach nyement behouden bliven die sinne ende wet hevet ende ouderdom.

Deser articulen is twalef, na den ghetale der twalef apostelen, diese setten ende gheboden te hoeden ende te houden, daer die eerste drye of toe behoren der Godheit: dat een den Vader, dat ander den Soen, dat derde den Heilighen Geest. Want dat ist fundament van kersten ghelove, dat wi gheloven die Heilighe Drievoudicheit, dat is anden Vader, anden Soen ende anden Heilighen Geest, één God in drye personen. Dit ende alle die twalef articulen sijn in den *credo*, die die twalef apostolen maecten, ende elc van hem sette dat sijn.

Dat eerste is dit: ‘Ic ghelove in God den Vader almachtich, Scepper hemelrikes ende aertrijcs’. - Dit artikel sette sunte Peter inden *credo*.

Dat ander behoert der Godheit des Soons toe, dat is te segghen, indien dat Hi God is, ende is aldus: ‘Ic ghelove in Jhesum Cristum Onsen Heer, Soen Gods des Vaders’. Hier in sullen wi verstaen ende gheloven, dat Hi ghelijc is den Vader in allen dinghen die der Godheit toe behoren, want Hi is één dinc mitten Vader, mer een ander persoen dan die persoen des Vaders. - Dit artikel sette sunte Johan Ewangelist.

Vertaling

Nu kunt u luisteren naar en lezen over de Artikelen van het christelijk geloof, waaraan ieder christenmens zich dient te houden, want anders kan niemand behouden blijven die verstand bezit en onderscheidingsvermogen, en die tot de leeftijd des onderscheids is gekomen.

Van deze Artikelen zijn er twaalf, gelijk aan het aantal van de apostelen die ze ingesteld hebben en die aan de mens het gebod hebben uitgevaardigd zich eraan te houden en ze te beschermen. De eerste drie ervan behoren toe aan de Godheid: het eerste aan de Vader, het tweede aan de Zoon, en het derde aan de Heilige Geest, één God in drie personen. Want dat is de grondslag van het christelijk geloof, dat wij geloven aan de Heilige Drievuldigheid, dat is aan de vader, aan de Zoon en aan de heilige Geest, één God in drie personen. Alle twaalf artikelen vormen het *credo*, dat de twaalf apostelen maakten, en ieder van hen heeft één artikel vastgesteld.

Het eerste Artikel luidt: ‘Ik geloof in God de Vader almachtig, de Schepper van hemel en aarde.’ – Dit artikel heeft de heilige Petrus vastgesteld in het *credo*.

Het tweede Artikel behoort aan de Goddelijkheid van de Zoon, dat wil zeggen, dat Hij, naast mens, ook God is, en het luidt: ‘Ik geloof in Jezus Christus, Onze Heer, Zoon van God de Vader.’ Hier moeten wij geloven en begrijpen dat Hij gelijk is aan de Vader in alles wat de Godheid toebehoort, omdat Hij één is met de Vader, maar dat Hij een ander persoon is dan de Vader. – Dit Artikel heeft de heilige Johannes de Doper vastgesteld.

Dat derde artikel ende oec die vijf die hier na volghen behoren toe Sijnre menschelicheit, dat is te segghen, in dien dat Hi een sterflic mensce was; want dat derde artikel hout, dat Hi ontfanghen wort van den Heilighen Gheest ende gheboren vander Maghet Mariën overmits werc ende crachte des Heilighen Gheestes, niet overmits menschen werke, ende dat die reyne Maghet alle tijt onbesmette Maghet bleef voor ende na. - Dit artikel sette sunte Jacob, sunte Jans broeder.

0-0-0-0-0

Het derde Artikel, en ook de vijf volgende, behoren toe aan Christus' menselijkheid, dat wil zeggen dat Hij ook een sterfelijk mens is geweest; want het derde artikel belijdt dat Hij ontvangen is van de Heilige Geest en geboren uit de maagd Maria, door toedoen van de Heilige Geest, niet door toedoen van een mens; en dat de reine maagd Maria voor altijd onbesmet is gebleven. – Dit Artikel heeft de heilige Jacobus, broer van de heilige Johannes vastgesteld.

0-0-0-0-0

Het traktaat over de zeven hoofdzonden beslaat het grootste deel van de tekst van *Des coninx summe*. Het wordt heel zorgvuldig opgebouwd met alle onderscheidingen (*tacken of dochters*) en die weer met nog fijnere onderscheidingen (*manieren*) die iedere zonde heeft. De beeldende inleiding van het traktaat handelt over het *beest* uit de Apocalypsus

Sunte Jan Ewangeliste scrivet int boec sijnre revelaciën, datmen Apocalipsis hyet, hoe hi een wonderlike beeste uter zee sach comen, die seer wanscepen ende ansteliken ende vervaerlic was te sien. Want haer lijf was als eens lupaerts lijf, hoor voeten waren als beren voeten; hoor kelen waren als lewen kelen ende si hadde seven hoofde ende tyen hoernen. Ende boven die tyen hoernen hadde si tyen cronen. Ende sunte Jan sach, dat dese gruwelike beeste macht hadde mitten heilighen te vechten ende te vanghen ende te verwinnen. Dese wanscapen, onghesien, conterfeyte, ghelapte, vervaerlike beeste is ende beteykent den duvel, die uter zee der hellen coemt, die vol is van alre droefnissen ende bitterheden.

Dat lijf deser beesten, als sunte Jan seit, was ghelijc den lupaert; ende recht so die lupaert menichfout is van vlekken of sproeten, also is die duvel menichfout van kunsten ende van listen, die luden mede te bedryeghen ende te tempteren. Die voeten deser beesten waren ghelijc des beren voeten; recht so die beer vast hout, dat hi in sinen armen of voeten grypet ende niet lichtelijc en laet gaen, also hout die duvel oec vast al die gheen, die hi overmits sonden mit sinen armen ter neder gheworpen heeft. Deser beesten kelen waren ghelijc des lewen kelen; also is oec des duvels keel, want hi gaern al verslinden soude dat van menschen gheboren wort. Dese seven hoofden deser helscher beesten sijn die seven hoeft sonden, daer die duvel bi cant alle die werlt mede na hem trect. Want het is nauwe dat hem yement ontgaet, hi en vallet in een der kelen deser seven hoeft sonden voorscreven.

Vertaling: De heilige Johannes Evangelist schrijft in zijn boek Openbaring – ook wel Apocalypsus genoemd – hoe hij een wonderbaarlijk beest uit de zee zag komen, dat heel mismaakt, en angstaanjagend, en gevaarlijk was om te zien. Want het had het lijf van een luipaard en poten als van een beer; de muil van het beest was als een leeuwenmuil en het had zeven koppen, en tien horens. En bovenop die tien horens waren tien kronen. En de heilige Johannes zag dat dit gruwelijke beest de macht had te strijden tegen de heiligen, en ze gevangen te nemen en te overwinnen. Dit mismaakte, lelijke, misvormde, opgelapte, vervaarlijke beest symboliseert de duivel, die verschijnt uit de zee van de hel, die vervuld is van droefenis en bitterheid.

Zoals de heilige Johannes zegt, leek het lijf van dit beest op dat van een luipaard, want precies zoals een luipaard helemaal vol zit met vlekken of sproeten, zo zit de duivel vol met streken en listen, om er de mens mee te bedriegen en te verleiden. De poten van het beest waren als de poten van een beer; precies zoals een beer in zijn klauwen blijft vastklemmen wat hij heeft gegrepen en dat niet eenvoudigweg weer laat gaan, zo houdt de duivel ook iedereen omklemd die hij door zijn zondig gedrag heeft neergeworpen. De muil van het beest was als die van een leeuw; precies zo is de muil van de duivel, want hij zou het liefst alles verslinden wat ooit uit de mens wordt geboren. De zeven koppen van dit helse beest zijn de zeven hoofdzonden, door middel waarvan de duivel nagenoeg de gehele wereld aan zich trekt. Want er is bijna niemand die aan hem kan ontkomen; iedereen valt in een van de muilen van deze zeven hoofdzonden.

Over Hovaardij, de eerste doodzonde, in het algemeen

Eerst willen wi segghen van der dootsonden der Hoverdiën, want die eerste sonde ende beghinsel alles quaets is Hoverdie. Want Hoverdie brac eerst tgheselschap ende oerden, doe Lucifer die enghel overmits sijnre scoenten ende sijns verstants boven alle die ander wesen woude, ende hem Gode gheliken woude, die hem so scoen ende so wijs ghemaect hadde. Ende daer om viel hi uten hemel neder ende wort een duvel, hi ende alle sijn ghesellen. Hem gheliken alle die ghene, die mit hoverdiën gheselschap of oerden der menschen te niet maken of breken, om selve die overste te wesen boven den anderen, of meer gheprijst of gheloeft willen wesen dan ander luden die beter sijn dan si sijn.

[...]

Hoverdie is des duvels outste dochter, diet meeste dele hevet an haers vaders erve, dat is aender pinen der hellen. Si oerloghet teghens Gode, ende God teghens haer. Si roeft die duechden, die Gods sijn, ende God slaetse ewelijc daer voer neder inder hellen gront. Hoverdie is coninghinne alre quaetheit. Si is die grypende lewe diet al verslint. Hoverdie verderft alle die graciën die inden menschen sijn, want si maect vander aelmissen sonde, van duechde quaetheit, ende mitten goede, daermen hemelrijc mede winnen soude, doet si die helle mede verdienen. Hoverdie is die eerste viant die den ridder Gods bestrijt ende die lest oflaet, want als een al ander onduechden verwonnen heeft, so strijt ende vecht Hoverdie alre klokelicste ende hartste.

Vertaling: Allereerst wil ik u vertellen over de doodzonde van Hovaardij [Hoogmoed], want de eerste zonde, en het begin van alle kwaad, is Hovaardij. Hovaardij heeft namelijk als eerste het verbond van trouw en de regels gebroken, toen de engel Lucifer zich wilde verheffen boven alle anderen, om zijn schoonheid en zijn verstand, en zich op gelijke hoogte wilde stellen met God, die hem zo mooi en zo wijs geschapen had. En daarom viel hij uit de hemel neer, en veranderde hij in een duivel, hij en al zijn metgezellen. Op hem lijken al die mensen die uit hovaardij het verbond van en de goede regels tussen andere mensen willen vernielen of breken, om zelf de hoogste te wezen, boven alle anderen, of om meer geprezen of geloofd te willen zijn dan anderen die eigenlijk juist beter zijn dan zij zelf.

[...]

Hovaardij is de oudste dochter van de duivel, de dochter die het grootste aandeel heeft in haar vaders erfenis, dat is in de pijn en folteringen in de hel. Zij strijdt tegen God, en God strijdt tegen haar. Ze heeft alle deugden geroofd die God toebehoren en God heeft haar daarom voor eeuwig laten vallen tot op de diepste bodem van de hel. Hovaardij is de koningin van alle kwaad. Ze is de verscheurende leeuw die alles verslindt. Hovaardij vernietigt alle aangename eigenschappen die in de mens aanwezig zijn, want van aalmoezen maakt zij zonden, deugd verandert zij in slechtheid, en met al het goede, waarmee men eigenlijk het hemelrijk zou moeten verdienen, verdient zij de hel. Hovaardij is de eerste vijand tegen wie een ridder Gods moet vechten en de tegenstander die het laatst de strijd opgeeft, want als een mens alle andere ondeugden overwonnen heeft, dan strijdt en vecht Hovaardij nog net zo listig en verbeterd door.

Ydel Glorie is een onderdeel (tacke) van Hovaardij

Die vijfde tacke van Hovaardiën is Ydel Glorie, dat is een ghecke ghenoechte van lovinghen: wanneer een in sijnre herten een vroechde voelt, om dat hi menet datmen hem van enighen dinghen loeft of prijst, die hi doet of aen hem heeft. Aldus begheert hi lof van dinghen daer hi bilx Gode of loven soude. Ende daer om is Ydel Glorie een dievighe des duvels, want si steelt Gode dat Hem alleen toe hoert. Want van allen duechdeliken werken behoert Gode alleen die eer ende die glorie toe ende alle lof, ende ons die baet of die vruchte.

Idel Glorie is een groet stormende wijnt, die dese grote toerne ende cloc huus ter neder waeyt, die dese hoghe bome des wouts neder worpet ende dat hoghe gheberchte doet storten ende vallen - ic mene die grote moghende lude, die hoghe gheleerde lude ende die gheestelike heilighe lude. Daer om machmen Ydel Glorye wel heten 'des-duvels- penninc', want hi alle die beste ware ende costelicste pennewaerde in die mercten deser werelt daer mede op copet.

0-0-0-0-0

Vertaling

De vijfde tak van Hovaardij heet IJdele Roem, dat is een dwaas genoeg dat een mens scheidt in eigenroem: wanneer iemand vreugde voelt in zijn hart, omdat hij in de veronderstelling is dat hij geloofd of geprezen wordt voor iets wat hij heeft gedaan of voor iets wat hij is. Op zo'n manier wil hij geprezen worden voor iets waarvoor hij beter God zou loven. Daarom is IJdele Roem een dievegge van de duivel, want zij berooft God van iets dat alleen Hem toebehoort. Want van alle deugdzame verrichtingen behoort alleen aan God de eer toe, en de glorie, en alle lof; voor ons zijn alleen de baten of de gunstige gevolgen voor ons gemoed.

IJdele Roem is als een hevige stormwind, die hoge klokkentorens en dergelijke omver blaast, die hoge bomen in het bos neerslaat en enorme gebergten doet vallen en instorten – ik doel hier op de grote machthebbers, de hoge geleerden en de geestelijke, heilige lieden. Daarom zou je IJdele Roem ook wel 'Penning-van-de-duivel' kunnen noemen, want zij koopt met zulk geld alle kostelijke koop- en winkelwaren op, op de markten van de wereld.

0-0-0-0-0

Over Nijd, de tweede doodzonde, het tweede hoofd van het *helsche* *beest*

Dat ander hoeft der helscher beesten voorscreven is Nijt; dat is een serpente dat al venijnt dattet siet. Nijt is des duvels dochter ende des doots moeder, want overmits nijt des duvels so quam die Doot eerst in der werlt. Nijt is een sonde die den bosen mensche alre ghelijcste maket den duvel, horen vader, want die duvel haet alre luden welvaert ende minnet alre luden qualic varen.

Also doet oec die nydighe mensche, is oec des duvels ule of vledermuus, want hi en mach niet bet sien die claerheit der duechden in enen anderen dan die ule of vledermuus die claerheit der sonnen.

Dese sonde deelt hoor in drie principale tacken, want eerst so sciet dit serpent sijn venijn den nydighen inder herten, als inden ghedachten; dan inden monde, als inden woerden; dan al tlijf al doer, als in allen werken.

0-0-0-0-0

Vertaling

Het tweede hoofd van het helse beest waarover ik hierboven sprak, heet Nijd [Afgunst]; dat is een serpent dat alles vergiftigt wat het op zijn weg ziet. Nijd is de dochter van de duivel en de moeder van de Dood, want wegens de afgunst van de duivel verscheen de Dood op het toneel van de wereld. Nijd is een zonde die een slecht mens helemaal gelijk maakt aan de duivel, haar vader, want de duivel haat het geluk van ieder mens en bemint hun rampspoed.

Precies zo doet een afgunstig mens; hij is ook de uil of de vleermuis van de duivel, want hij is net zo blind voor het heldere licht van de deugd in een ander als een uil of vleermuis is voor het licht van de zon.

Deze zonde splitst zich in drie hoofdtakken, want dit serpent spuit zijn gif eerst in het hart van de afgunstige mens, en wel in zijn gedachten; vervolgens in zijn mond, wat zich uit in zijn woorden; en dan door zijn gehele lijf, en dat blijkt dan uit al zijn doen en laten.

0-0-0-0-0

Nijd woont in ieder mensenhart maar uit zich ook door de woorden die men spreekt

Des ghelikes sondicht hi oec mitten monde. Want sulc wijn als int vat is, moet immer uten bongate pruusten. Ende want des nydighen herte vol venijns is, so berstet oec ten monde uut in drye manieren van venijnden woerden, daer Davidt of seit in den souter: ‘Die mont des nydighen menschen is vol van bitterheden ende vol drochnisse’. Want een nydich mensche, hoert hi quaet van yement segghen, hi seghet sijn daermede toe ende helptet breyden. Hoert hi yements scade, hi lacht ende hi en can hem niet gheveynsen, ten moet uut bersten datter in is. Hi seghet dat hem also leet is als of sijn coe twee calver hadde of des ghelijcs. Dat is die een manier.

Die ander manier is: hoe hi die lude valschelike mitter herten gheoerdelen mach, so doet hi oec mitten monde, dat hi nimmermeer duecht van yement en seghet, mer al tquades dat hi weet ende ghenoech meer dan hi weet. Want hi ghenoech daer toe lyecht ende oerdelt al haar duechden ypocrisie.

Vertaling

Op een zelfde manier [als zondigen in gedachten / het hart, als hiervoor werd besproken] zondigt hij ook met zijn mond. Want zoals de wijn in het vat zit, moet hij ook een keer uit het bomgat spuiten. En omdat een afgunstig hart vol is van venijn, komt dat ook door de mond naar buiten in de vorm van drie soorten giftige woorden, waarvan David in het Bijbelboek Psalmen zegt: ‘De mond van een afgunstig mens is vol van bitterheid en van bedrog’. Want wanneer een afgunstig mens hoort kwaadspreken over iemand anders, dan voegt hij daar zelf nog het nodige aan toe en helpt hij eraan mee het op die manier te vermeerderen. Als hij iets verneemt over ongeluk van een ander, dan lacht hij. Dan kan hij niet doen alsof, maar dan moet uitbarsten wat in hem is. Dan zegt hij dat hij het net zo erg vindt als wanneer zijn koe twee kalveren zou krijgen, of iets dergelijks. Dat is de eerste vorm van giftige woorden.

De tweede vorm is de volgende: precies zoals hij mensen in zijn hart op een valse manier beoordeelt, zo doet hij dat ook met zijn mond, in dien verstande dat hij nooit en te nimmer iets goeds van iemand zegt, maar alleen maar kwaad van hem spreekt, alles wat hij van hem weet en nóg meer dan dat. Want hij liegt er ook nog eens een heleboel bij, en hij beoordeelt al hun deugzaam handelen als schijnheiligheid.

Dat derde is: hoert hi yet goets van yement, dat hi dat vercleent ende vermindert waer hi can; ja en derre hi daer niet openbaer quaet of segghen, so cleet hijt mit eenre gheveynstheit ende seit: 'Ic hoor gaerne van u dat ghi den man so prijst, want dat coemt ymmer uut duechden; mer ic weet wel dat ghi wat anders van hem weet'. Seghet een man dan weder neen, so segghense: 'Ic en wil die eerste niet wesen diet u dan segghen sal, want ghi sullet wel van honderden horen, moechdi een corte tijt leven; sijn geveynstheit en mach niet langhe verholen bliven, sijnre tuusscheriën wort te veel!', of des ghelycs, daer si den luden quaet vermoeden mede maken op goede reckelike geestelike luden der duechden, die si benyden, ende die hem nye leet en deden. Anders dan van rechter venijnder nydicheit en moghen si nyement horen prisen dan hem selven.

0-0-0-0-0

De derde vorm: als de afgunstige mens iets goeds hoort over een ander, dan kleineert hij dat en zwakt hij het af waar hij maar kan; en als hij dat niet in het openbaar zo durft, dan kleedt hij het op een geveinsde manier in, en dan zegt hij: 'Ik hoor graag dat u die man zo prijst, want dat vloeit nu eenmaal voort uit uw deugdzaamheid; maar ik weet heel goed dat u andere dingen van hem weet.' Als iemand dat dan ontkent, dan zegt hij: 'Ik wil niet de eerste zijn die u dat dan zal vertellen, want u zult het nog wel van honderden anderen horen, als u tijt van leven hebt; maar de onoprechtheid van die man mag niet langer verborgen blijven, want zijn bedriegerij wordt veel te veel!', of woorden van gelijke strekking, waarmee ze de mensen dan achterdochtig maken ten opzichte van goede, rechtschapen, deugdzame mensen die een goed geestelijk leven leiden. Op die mensen, die hun nooit kwaad hebben gedaan, zijn zij jaloers. Het is alleen maar door hun giftige afgunst dat zij het niet kunnen aanhoren wanneer iemand anders dan zichzelf geprezen wordt.

0-0-0-0-0

De derde doodzonde is Toorn, die zich onder andere als volgt voordoet

Dat derde hoeft deser helscher beesten is Toern. Mer du suls weten dat daer één manyere van Toerne is dat gheen sonde en is, mer doghet: dat is die toerne, die goede geestelike lude tegen quade menschen hebben. Mer die ander Toerne is seer groot sonde ende is een felheit van herten, daer veel tacken uut wassen, mer sonderlinghen vier, dat sijn vier oerloghen die die felle menschen altijd hebben.

Die eerste oerloghe is teghen hem selven. Want als Toern enen fellen mensche verwint, so quelse hem aen siele ende aen live, want so en mach die mensche slapen noch rusten; ja hi en mach bi wilen eten noch drincken van toerne ende crighet den rede op sine kennebacken, of een ander droefnisse of quale, dat hi gaet quellen ende valt ten lesten in een siect, daer hi of sterft. Aldus is Toern een vier dat sijns selfs huus verbarnt daert in ghemaect is.

0-0-0-0-0

Vertaling

Het derde hoofd van het helse beest heet Toorn. U moet echter weten dat er één vorm van Toorn is die géén zonde is, maar een deugd: dat is de edele toorn, de verontwaardiging, die mensen met een goede, geestelijke levenswandel hebben tegen slechte mensen. Maar alle andere vormen van Toorn zijn grote zonden; uit een fel, toornig hart spruiten vele takken, en wel vier in het bijzonder, dat zijn vier vormen van strijd die toornige mensen altijd moeten voeren.

De eerste strijd is de strijd die een mens voert tegen zichzelf. Want als Toorn de overmacht krijgt over een mens, dan wordt die mens gekweld, zowel aan zijn ziel als aan zijn lichaam, want zo iemand kan dan niet rusten of slapen; ja, soms kan hij zelfs niet eten en drinken en krijgt hij de koorts op het lijf, of wat voor andere ziekte of kwaal. Hij gaat sukkelen en wordt uiteindelijk zó ziek dat hij sterft. Op deze manier is Toorn als een vuur dat het huis waarin het gestookt wordt, verbrandt.

0-0-0-0-0

Of zo, en dan gaat het van kwaad tot erger

Dat derde oerloghe dat die felle mensche hevet is teghen die ghene die onder hem sijn, als sijn wijf, sijn kijndere ende sijn ghesinde. Want een fel mensche wort dicke also utsinnich van toerne, dat hi slaet wijf, kijnt ende ghesinde ende breect scalen, kannen ende potten ende al dat hem inden weghe staet, recht of hi puer rasende waer, als hi oec inder waerheit is. Dat vierde oerloghe dat die toernighe felle mensche hevet, dat is teghen sijn nabueren ende naesten, die bi hem sijn. Hier wassen veel quader tacken uut, doch sonderlinghe seven, die al die een na den anderen volghen ende die leste altijd die quaetste sijn. - Die eerste is sceldinghe. - Die ander bi blivende toerne. - Die derde hat. - Die vierde is vechtelic. - Die vijfde is begeerte van wraken. - Die seste is dootslach, die daer dicke of coemt. - Die sevende is een heel oerloghe, dat dan onder die vrienden daer of op staet. Want daer twee machtighe luden teghen een beghinnen te oerloghen, daer coemt dicke veel quades of. Daer blijft menich onnosel mensche om doot, die daer nie scout toe en creech. Daer worden vele armer luden haer huse om verbernt, haer goet ende have gherovet ende ontnomen. Daer werden dicke kerken om verbernt ende ontvrijt. Daer worden veel mannen ende wiven ende kijnderen om onterft ende ontgoet, datse in elenden moeten striken bidden haer broet, ende veel ander ontellike quaet dat daer of comet, daer eens menschen toerne of felheit die eerste sake of is.

0-0-0-0-0

Vertaling De derde strijd die een toornig mens moet voeren is de strijd tegen de mensen die dicht in zijn buurt zijn en van hem afhankelijk, zoals zijn vrouw, zijn kinderen en zijn andere huisgenoten. Want een toornig mens kan vaak zo uitzinnig worden van woede, dat hij zijn vrouw, zijn kinderen en zijn huisgenoten slaat, dat hij schalen, kannen en potten, en alles wat hem nog meer in de weg staat, aan gruzelementen breekt, alsof hij compleet razend is. En dat is hij ook in werkelijkheid.

De vierde vorm van strijd die een toornig mens moet leveren is de strijd tegen zijn naaste burenen en zijn overige naasten. Hieruit spruiten weer vele slechte takken, en in het bijzonder zijn dat er zeven, die elkaar opvolgen en waarvan de laatste de allerergste is. Het begint met schelden. – De tweede tak is voortdurende toorn. – De derde haat. – De vierde vechten. – De vijfde is de wens om wraak te nemen. – De zesde is doodslag, die daar vaak uit voortvloeit. – En de zevende tak is een complete oorlog, die dan vervolgens daaruit tussen de mensen ontstaat. Want als twee machtige lieden oorlog tegen elkaar beginnen te voeren, komt daar al te vaak veel ellende uit voort. Dan wordt menig onschuldig mens gedood, die nergens schuldig aan was. Dan worden de huizen van veel arme mensen platgebrand, dan worden hun al hun bezittingen ontnomen en geroofd. Dan worden er vaak kerken verbrand en geplunderd. Dan verliezen talloze mannen, vrouwen en kinderen alles wat ze bezitten, zodat ze voortaan in erbarmelijke omstandigheden moeten bedelen om hun brood. En nog veel meer, nog onnoembaar veel kwaad komt daaruit voort, alles met als eerste oorzaak de toorn, de gramschap of woede van een mens.

0-0-0-0-0

Traagheid, de vierde doodzonde, met een aantal *tacken* waaronder deze drie

Dat derde is Ledicheit, dat een sonde is die veel quaets doet, so die Schrift seit, want wanneer die duvel enen mensche ledich vijnt, so werpt hi hem een beenkijn in die mont op te byten: so werpt hi hem quade gedachten in ende doet hem begheren boeverie ende ander sonden, daer hi sinen dueren tijt onnutteliken mede verlyest, daer hi hemelrike in verdienen mochte mit goeden gedachten of oetmoedighen werken van buten. Daer om is Ledicheit seer te scuwen!

Dat vierde is Swaerheit, dat een mensche also swaermoedich is, dat hem gheens dinghes en lust dan te legghen rusten of slapen. Die som sijn wel wacker ghenoech in waerliken dinghen te doen, die hem ghenoechlic sijn, mer in gheesteliken dinghen sijn si swaer. Si versumeden liever vier missen of mettene dan één zweeten of slapen.

Dat vijfde is Loddernie of Loyardie, dat een seer vuyl sonde is, wanneer een mensche in sonden leghet ende voelt die temptatie des duvels ende des vleysches, die hem aen vechten, ende en teemt van rechter loyerdiën thoef niet op te lichten noch Gode niet aen te roepen, dat Hi hem verlosse, noch hem te byechten of te beteren. Dese slacht enen loyen katijf, die in enen stinkenden put of kerker ghevanghen laghe ende die dore des kerkers open saghe, mer liever hadde legghen rotten inden kerker dan hi so veel arbeyts dede dat hi die trappen op clomme ende liepen sijnre straten.

0-0-0-0-0

Vertaling

De derde tak van Traagheid is Ledigheid, en dat is, zoals de heilige Schrift zegt, een zonde die veel kwaad aanricht, want op het moment dat de duivel een mens in ledigheid aantreft, gooit hij hem een stuk bot toe om eens lekker op te knauwen, dat wil zeggen: dan geeft hij hem slechte gedachten in, doet hem verlangen naar alles wat verboden is, naar allerlei zonden waarmee hij zijn kostbare tijd verspilt, de tijd waarin hij evengoed de hemel kon hebben verdiend, door het koesteren van goede gedachten of het verrichten van ootmoedige daden. Daarom moet men Ledigheid schuwen!

De vierde tak is Lusteloosheid, wanneer een mens zo loom en lusteloos is dat hij nergens anders zin in heeft dan in liggen en slapen. Soms is men wel wakker genoeg om de gewone dingen te doen, de dingen waar men plezier in heeft, maar in het verrichten van hoger gestemde, geestelijke daden heeft men geen zin. Zulke mensen verzuimen liever vier keer de mis of het bidden van een getijde dan één keer slapen of een lekker warm bad.

De vijfde tak is Luiheid, een zeer lelijke zonde. Dan is een mens verstrikt in de zonden en voelt hij de verleidingen van de duivel en van het vlees, die hem aanvallen, en dan kan hij zich er, uit pure luiheid, niet toe zetten zelfs maar zijn hoofd op te tillen of God aan te roepen om verlossing, en dan komt hij er niet toe te gaan biechten of zijn leven te beteren. Zo'n mens lijkt op een luie, vadsige ellendeling, die gevangen ligt in een stinkende put of kerker en die ziet dat de deur van die kerker openstaat, maar die daar liever blijft liggen rotten dan dat hij zoveel moeite zou doen om de trap op te klimmen en er vandoor te gaan.

0-0-0-0-0

Ook aan Gierigheid, of Hebzucht, de vijfde doodzonde, bezondigt zich menigeen

Dat vijfde hoeft deser helscher beesten daer ic voer of gescreven hebbe, is Vrecheit of Ghiericheit, dat een wortel is van allen quade, als sunte Pouwels seit. Dit is des duvels meystersche, die so groten scole houdt dat alle man daer in studeert, als die Schrift seit. Want alle manyere van volc studeert in ghiericheden of in vrecheden: princen, prelaten, clerck ende leec, gheestelic ende waerlic, rijk ende arm. Ghiericheit of Vrecheit is een ongeordende liefde of minne op tijtlic goet.

0-0-0-0-0

Vertaling

Het vijfde hoofd van het helse beest waarover ik hierboven al vertelde, is Hebzucht of Gierigheid, een wortel van alle kwaad, zoals de heilige Paulus heeft gezegd. Gierigheid is de leermeesteres van de duivel, wier school zó groot is dat iedereen er kan studeren, zoals de heilige Schrift dat stelt. Want allerlei mensen leggen zich toe op de bestudering van Gierigheid of Hebzucht: princen, hoge kerkelijke beambten, klerken en leken, geestelijk en werelds, rijk en arm. Gierigheid of Hebzucht is een onbetamelijke, zondige liefde voor vergankelijk en werelds bezit.

0-0-0-0-0

Dat uit zich in talloze *tacken*, zoals in een van de manieren van Woeker

Die derde manyere dat sijn lude die selve mitter hant niet lenen en willen om woeker, mer latent yement van haren vrienden of knechten doen van haren ghelde. Van deser sonden en sijn die grote heren oec niet ledich, die die lombaerde of die joden in haer lant laten wonen, die openbaerlic woekeren ende tlant verderven, dat die heren henghen om bate of ghiften die si daer van nemen, ende gheven hem also vele brieve ende vryheden als si eyschen dorren. Die enen jode of lombaerde misdede, hi misdede den here selve!

[...]

Ander lude sondighen in voorcopen, datse armen luden tghelt te voren gheven, daer si hem coern of ander waer voer gheven moeten, als die dach is ende coemt, dat beter is dan haer ghelt. Ander luden copen tgoet alst goeden coep is ende houdent bi hem thent duer wort. Dese begheren armer luden qualic varen, duer tijt ende costelike coepjaren, om haer goet te costeliker te bruken. Ander luden copen coern, alst eerst uut scyedt, of den wijn als hi bloeyt, mit sulker voerwaarden datse kyesen moghen, alst rijp is, den coep te houden of haer ghelt weder te hebben.

0-0-0-0-0

Vertaling

De derde soort Woeker wordt aangetroffen bij mensen die niet zelf geld willen lenen tegen woekerrenten, maar die dat laten doen door iemand van hun vrienden of knechten. Aan deze zonde maken ook de grote heren zich schuldig, want zij staan toe dat er geldschietters of joden in hun land wonen, die woekeren in het openbaar en zo het land te gronde richten, wat wordt toegestaan door de hoge heren om het voordeel dat hun dat oplevert. Ze verstrekken hun zoveel vergunningen en privileges als ze maar willen. Wie een jood of een woekeraar iets misdoet, misdoet dat ook aan de hoge heer!

[...]

Anderen zondigen door zich bezig te houden met het te voren opkopen van goederen. Dan geven ze van te voren geld aan arme stumpers, die hun dan naderhand, op het afgesproken tijdstip, voor dat bedrag koren of iets dergelijks moeten leveren dat op dat moment meer zou kunnen opbrengen dan wat ze er eerder voor gekregen hebben. Nog anderen kopen goederen in als die goedkoop zijn en houden die dan bij zich tot ze duurder worden. Zulke mensen zijn uit op het ongeluk van arme mensen om met het verstrijken van de tijd en de kostbare jaren hun goederen des te kostbaarder te benutten. En nog weer anderen kopen het koren op als het nog maar net ontkiemd is, of de wijn wanneer de druiven nog in bloei staan, op voorwaarden dat ze als het oogsttijd is de keuze krijgen: het goed te kopen of hun geld terug te krijgen.

0-0-0-0-0

Diefstal is ook een vorm van Hebzucht; enkele voorbeelden

Dese diefte doen oec die wiven die kijnder in overspel ghewonnen hebben ende laten die haers mannes goet bueren, die hem niet en bestaet, ende stelen so den rechten erfghenamen thoe ende ontervense. Dese sonden doen oec die wiven die haer mans goet qualiken over brenghen, daer hijs niet en weet; of diet buten horen wille of oerlove horen maghen of vrienden gheven, dies gheen noot van armoeden en hebben. Ende al dese selve diefte doen monyken of nonnen, die yet buten haers prelaets oerlof wech gheven, hoe cleyn het si; of die yet eyghens hebben, want dat teghen haer oerden is, yet propers te hebben. Daer omme: een monyc of nonne die enen hallinc eyghens begheert, die en is niet een hallincs waert.

0-0-0-0-0

Vertaling

Aan deze vorm van diefstal maken ook de vrouwen zich schuldig die een kind hebben van een ander dan hun wettige echtgenoot en die die kinderen dan laten mee-erven van het bezit van hun echtgenoot, die helemaal geen bloedband met die kinderen heeft. Ze stelen dan het rechtmatig bezit van de wettige erfgenamen; ze onterven hen. Dezelfde zonde begaan vrouwen die het geld van hun echtgenoot verkwisten, terwijl hij daar niets van weet; of die het aan hun familie of vrienden geven zonder mee-weten of toestemming van hun echtgenoot, terwijl die familie of vrienden het helemaal niet nodig hebben omdat ze niet arm zijn. En precies dezelfde zonde begaan monniken of nonnen, die iets weggeven zonder toestemming van hun abt, hoe klein het ook is. Of die eigen bezit hebben, want dat druist in tegen hun kloosterregel. Daarom: een monnik of een non die maar een stuiver eigen bezit begeert, die is nog geen stuiver waard!

0-0-0-0-0

Er zijn ook

... ontrouwe dienst knechten die uutdraghen al heymeliken of stelen wijn of broet, spise of dranc haren heerscap, die si dienen, die hem dat bevolen hevet te verwaren ende dies hem dicke gaerne meer gheven soude dan sijs so ghestelen connen. Mer ghestolen water sijn die soetste! Of die haerre ghebuer hoenre stelen vander balken, of hoer oeft uut haren boemgaert of vanden solre, of des ghelijcs haer melc heymelic haer koeyen melken ende in sulken dinghen. Dese sonde doen oec alle die ghene die wat vijnden ende houdent dat sijt hem niet weder en gheven, diest sijn is, weten si wiest is; ende al wistense niet wiest waer, soe wetense doch wel dattet hoor niet en is, daer om souden si daer mede doen bi rade haers byechtaders.

0-0-0-0-0

Vertaling

... trouweloze dienstknechten die stiekem spullen van hun heer achterover drukken, of wijn of brood stelen, of voedsel en andere drank... van hun heer die ze dienen, hun heer die hun opgedragen heeft op zijn spullen te passen en die hun er dikwijls met alle liefde meer van zou hebben gegeven dan ze hebben kunnen stelen. Maar gestolen water smaakt nu eenmaal het lekkerst! Of er zijn mensen die bij hun buren de kippen van hun stok stelen, of het fruit uit hun boomgaarden of van hun zolders, of die in het geniep hun koeien melken, en nog veel meer. Deze zonde begaan ook diegenen die iets gevonden hebben wat ze vervolgens zelf houden en niet teruggeven aan de rechtmatige eigenaar, ook al weten ze wie dat is; en als ze dat niet weten, dan weten ze toch wél dat het niet van hen is, en daarom moeten ze ermee doen wat hun biechtvader hun aanraadt.

0-0-0-0-0

Praktijken van ‘hoge heren’

Dat derde sijn dese tyrannighe heren - sijnse groet sijnse cleen - die haren armen wichtereren thaer of breken mit onrechten scatinghen, mit merghen gelde of ryemghelde of ghelavi ghelde of hoe sijn nomen. Si hetent ‘bede’ mer tsijn ‘ghebode’, want men moets hem niet weygheren. Dat vierde sijn die gheen die mit heercracht ghewedeliken trecken ende overvallen ander heren lande, ende nemen hem thoer mit ghewelt ende behoudent eweliken, landen luden ende steden of dorpen, recht oft hem haer ouders aen gheërft hadden. Want si dit mit ghewelt doen sonder toeseggen nochtans so hietent coene vrome heren of stoute heelden. Mer dedense dat selve werc mit dryen paerden of mit vieren, so soudent quadiën, rovers ende straet scumers heten.

0-0-0-0-0

Vertaling

Als derde zijn er dan al die tirannieke heren - of ze nou groot zijn of klein – die hun arme onderdanen uitpersen door het heffen van onrechtmatige belastingen als grondbelasting, of krijgsbelasting, of voor soldij voor hun lansiers, of hoe ze het ook maar mogen noemen. Ze noemen het ‘beden’ maar het zijn ‘geboden’, want men moet het niet weigeren ze te betalen. En dan zijn er als vierde diegenen die met een groot leger met geweld oprukken om het land van andere heren te overvallen. Dat nemen ze hen dan af en ze houden al dat land, met alle steden en dorpen, voor eeuwig zelf, precies alsof ze het van hun ouders geërfd hadden. En hoewel ze dat alles met geweld doen, zonder dat ze er ook maar enig recht op hebben, toch noemen ze zich rechtschapen heren of dappere helden. Maar als ze precies hetzelfde zouden handelen, maar dan met maar drie of vier paarden, dan zouden ze beschouwd worden als bandieten, als rovers en straatschuimers.

0-0-0-0-0

En talloze kwade koopmanspraktijken

In quader comenscappen doetmen menigherhande sonde, sonderlinge vijf grote sonden. Dat eerste is dat men die dinghen duerre vercoepet danse werdich sijn. Dat ander is zweren ende versweren om hoor dinc te bet te vercopen ende in menigher groter loghene, die is daer om lieghen willens ende wetens. Dat derde is in valschen maten of ghewichten ende daer machmen in drie manieren grote valscheit in doen. Die eerste manyer is, datmen menigherhande mate of ghewichte hevet ende copen mitten groten ende vercopen mitten clenen teghen sympel lude. Die ander is, datmen rechte ghewichte of mate hevet, mer datmen loeslike daer mede wegghet of metet, also als dese biertappers scume voor bier vercopen. Dat derde is, datmen die dinghen diemen mitten ghewichte vercopet, mit consten also maket, datse meer wegghen danse mit recht of van recht souden.

Die vierde sonde der valscher comanscappen is ander waer te vercopen dan men eerst toent, als dese scrivers doen, die tonen eerst goede letteren ende na en scriven sise niet half so goet ende verdervent al. Die vijfde sonde is, datmen die waerheit heelt vanden dingen, die si vercopen, als dese rostuusschers doen, die souden node segghen theymelic ghebrec, dat si aen horen paerden weten, al vraecht mens hem. Aldus is quade comenscap die achte dochter der Ghiericheit of die achte tacke die uut haer wast.

0-0-0-0-0

Vertaling

Wanneer je je bezighoudt met slechte koopmanspraktijken, bega je velerlei zonden, in het bijzonder een vijftal. Ten eerste: goederen duurder verkopen dan ze waard zijn. Ten tweede: liegen en valse verklaringen afleggen, willens en wetens grote leugens opdissen om je handel duurder te verkopen. Ten derde: werken met valse maten en gewichten, en wel op drie manieren: allereerst menigherhande maten en gewichten hanteren en vervolgens eenvoudige mensen bedriegen door te kopen met de grote en te verkopen met de kleine. Ofwel de goede maten en gewichten hanteren, maar er op een bedrieglijke manier mee werken, zoals sommige biertappers, die schuim voor bier verkopen. Of de zaken die je bij gewicht verkoopt door allerlei trucjes zwaarder maken dan ze in werkelijkheid zijn.

De vierde manier waarop je slechte koopmanspraktijken kunt hanteren is wanneer je andere koopwaar verkoopt dan je in eerste instantie hebt aangeboden. Dit doen sommige schrijvers, die eerst laten zien dat ze heel mooi kunnen schrijven, maar vervolgens niet half zo goed werk leveren, en zo alles bederven. De vijfde manier is wanneer je bepaalde gebreken van je koopwaar verdoezelt, zoals bepaalde paardenkopers dat doen, die niet graag uitkomen voor de verborgen gebreken waarvan ze weten dat hun paarden die hebben, zelfs niet als men hun ernaar vraagt. En zo vormen kwade koopmanspraktijken dan de achtste dochter van Hebzucht, ofwel de achtste tak die uit haar stam groeit.

0-0-0-0-0

Tot slot zijn vele gok- en kansspelen een onderdeel van Hebzucht, met als kwaadste het dobbelspel

Die tyende tacke der Ghiericheit is in quaden spelen, als dobbelen, queken, woertafelen ende alle ander quade spele, diemen over al speelt, sonderlinghe die taerninc spele, want alle taerninc spel is inden rechte verboden: dobbelen, passen, potreynen, wedden ten meesten oghen, coever die wil, puusten, felen, woertafelen, bellef angancs, of spelen sich voor di, of hoement nomen mach, datmen mit taerninghen speelt, om sonderlinghe vele groter sonden die daer of comen.

(...)

Dobbelen heeft noch veel meer quaets an dan men ghesegghen can; menich vechtelic ende manslachte, daer dobbelen een sake of is, dicke gheschiet. Ende die mit dobbelen wint, die en ist niet sculdich weder te gheven den ghenen die hijt of ghewonnen hevet, noch hi en moets selve niet houden, mer hi moetet om Gods willen gheven, ten waer dat sake, dat hi den ghenen dien hijt of ghewonnen hadde, sijns ondancs hadde doen spelen bi bedwanghe, soe waer hijt hem sculdich weder te gheven. Of hadde hijt hem met morellen of ghewonnen mit valscheit, of mit sulken spele datmen niet verliesen en mach, als morellen of rymsteken of sulke tuusscherie, dat waer hi alden selven mensche sculdich weder te gheven, daer hi hem wist.

0-0-0-0-0

Vertaling De tiende tak van Hebzucht wordt gevormd door verderfelijke spelletjes, zoals dobbelen, triktrakken en allerlei andere spelletjes die overal gespeeld worden, maar in het bijzonder dobbelspelen, want alle dobbelspel is bij wet verboden: dobbelen, *passen* [ws.: hoger gooien dan...], *potreynen*, wedden wie het hoogste gooit, *coever die wil*, *puusten*, *felen*, triktrakken, *bellef angancs*, of spelen *sich vor di*, of hoe men het ook maar allemaal mag noemen dat met dobbelstenen gespeeld wordt, en alles om de bijzonder grote zonden die eruit voortvloeien. (...)

In het dobbelspel schuilt nog veel meer kwaad dan je maar kunt zeggen; dobbelen is al te vaak de oorzaak van vechtpartijen en doodslag. Wie geld wint met dobbelen hoeft dat niet terug te betalen aan degenen van wie hij het gewonnen heeft, maar hij moet het ook niet zelf houden maar bestemmen als aalmoes, tenzij hij degene van wie hij gewonnen heeft, heeft laten spelen tegen diens wil, onder dwang, want dan moet hij het geld wel teruggeven. In het geval dat hij het geld van zijn tegenspeler heeft gewonnen met *morellen* [bep. bordspel, verboden omdat er veel bedrog en vals spel bij kwam kijken] of door anderszins vals te spelen, met een spel waarbij men niet verliezen kan, zoals *morellen* of *riemsteken* [waarbij mensen geld werd afgezet op jaarmarkten en kermissen] of dergelijke bedriegerijen, dan is hij ook verplicht het geld aan de gedupeerde terug te geven, als hij weet waar die is.

0-0-0-0-0

De zesde doodzonde is Onkuisheid, of *Luxurie*, in gedachten (*van herten*) en in daden (*van lichaem*). In gedachten kan men onder meer zo zondigen

Na desen dryen (eersten in vallen, toevinghe mit ghenoechten ende consenteringhe van herten) so comet die vierde oncuusheit der herten, dat is begheerte totten sonden. So doet een man dicke meer dan .XX. dootsonden des daghes, als hi dese wive mit sulker begheerten aen siet, die hem dicke te frisschelijker bereiden ende te uutwendigher, op dat si den dwasen behaghen willen. Men vijnt wel wiven die menen dat si daer gheen sonde an en doen, want si selve niet evel en menen te doen. Mer entlike si doen oec te male lelike dootsonde! Waer om plucken si hoer wijn braeuwen ende vernissen hoer vel ende bijnden locken of ander stoter of gheleent haer opt hoeft, dan om den jonghen ghecs nasen te behaghen? Ende als si hoor alre beste doen, dat si liever .XX. dusent menschen behaghen willen dan enen, so moghense oec wel weten, willense, dat daer veel menschen onder sijn die haren scade daer aen doen, ende die quade begheerten daer of wassen.

Vertaling

Na deze drie (eerste opkomende gedachten, het met plezier koesteren ervan, en het goedkeuren ervan in het hart) volgt de vierde vorm van Onkuisheid, en dat is het hevige verlangen tot zondigen. Zo kan een man vaak meer dan twintig keer per dag deze doodzonde bedrijven, als hij bepaalde vrouwen bekijkt met dergelijke verlangens in gedachten, vrouwen die zich dikwijls mooi maken en optutten omdat ze dwaze kerels willen behagen. Er zijn vrouwen die van mening zijn dat ze daarmee geen zonden bedrijven, want het is niet hun bedoeling er kwaad mee te doen. Maar zonder twijfel zondigen ze wel degelijk! Waarom plukken ze anders hun wenkbrauwen uit, en waarom verven ze hun gezicht? Waarom binden ze krullen of andersoortig vals en 'geleend' haar op hun hoofd, anders dan om jeugdige dwazen te behagen? En als ze daar zo hun uiterste best op doen, als ze liever twintigduizend mannen willen behagen dan één enkele, dan moeten ze ook goed beseffen dat ze daarmee veel mensen schaden, die daar slechte begeerten aan overhouden.

Daer om worden veel zielen verdoemt om die sonde der Onsuverheit, daer dwase cyeringhe ende pareringhe der vrouwen een sake of is. Als dat proverbium seit: ‘een scoen ghecyert wijf is een armborst’. Voerwaer, het mach wel een armborst heten, want het scietet menighe siel doet mitten pijl der Onsuverheit, daerse al reden of sullen moeten gheven inden Daghe des Oerdels. Want van allen sielen sijn si een occasoen ende sake haerre verdoemnissen gheweest ende sullen reden moeten gheven. Dat is te verstaen: die gheen die aldus wetende den luden een occasoen of een sake hoerre sonden sijn, als voorscreven is. Mer een goet eerbaer salich wijf, die haer metten aensicht ghenoegeen laet dat hoer God ghemaket hevet ende manierlic na haren stade hoer pareert ende datse nyement en begheert te behaghen teghen die eer Gods, die en derf gheen reden gheven voor ander luden.

0-0-0-0-0

Dit is de reden waarom veel zielen verdoemd worden om de zonde van Onkuisheid, waarvan dwaze versiering van het lichaam en opsmuk een onderdeel vormen. Het spreekwoord zegt: ‘een mooi uitgedoste vrouw is als een grote handboog [van de duivel]’. Er is wel degelijk sprake van een handboog, want hij schiet menige ziel dood met zijn pijlen van Onkuisheid, waarover nog alle rekenschap zal moeten worden afgelegd op de Dag des Oordeels. Want voor al die zielen vormde dat de oorzaak van hun verdoemenis, en daar zal verantwoording voor moeten worden afgelegd. Dat wil zeggen: door al diegenen die willens en wetens voor anderen de oorzaak vormen van de zonden die zij begaan, zoals hierboven al verteld is. Maar een goede, erbare, godzalige vrouw, die genoeg neemt met het uiterlijk dat God voor haar geschapen heeft, die zich fatsoenlijk en overeenkomstig haar stand kleedt en nooit en niemand begeert te behagen tegen Gods eer in, die mag anderen geen aanleiding tot zondigen geven.

0-0-0-0-0

Over *onsuverheit des lichaems* in het algemeen

Die onsuverheit des lichaems die deelt hoor in alle des menschen leden: in onsuverheit van oghen, van monde, van oren, van handen ende van allen den live ende den uitwendighen sinnen; sonderlinghe dorperlike oncuusheit. In allen den dinghen die den vleysche quade beroeringhe of gheneyghens moghen maken tot onsuverheit ende tot oncuuscher begheerten so sondichtmen, als in te veel eten of drinken of in te veel dertenheden te hebben van sachten bedden of saften linwade, of in allen ghenoechliken ghemacke des lichaems boven notorft. Dese behoren alle der sonden der Oncuusheit toe.

0-0-0-0-0

Vertaling

Lichamelijke onkuisheid, en vooral schandelijke onkuisheid, uit zich via alle menselijke lichaamsdelen: via de ogen, de mond, de oren, de handen, via het gehele lichaam en de uitwendige zintuigen. Men zondigt met alles wat het lichaam slechte gemoedsbewegingen of neigingen tot onkuisheid, of onkuise begeerten bezorgt, zoals met teveel eten en drinken, of met zich teveel vertroetelen met zachte bedden en zacht linnengoed, of met al het wellustige gemak van het lichaam dat de geringste noodzakelijkheid te boven gaat. Dit alles valt onder de noemer van de zonde Onkuisheid.

0-0-0-0-0

Met veel *tacken* en *graden*, in een flinke opsomming

Die eerste is een simpel oncuusheit tusschen man ende wijf die beyde onghelict sijn. Mer hoe simpel datse heet, daer volghet die ewighe helle na, want het is een dootlike sonde als oncuusheit is buten echtschap. - Die ander is, dat een man misdoet met enen ghemeyn wijf, dat also veel quader is alst leliker is, ende om dat die ghemeyne wive bi wilen ghetrouwede manne hebben of verlopen nonnen sijn; ende want si nyement en versmaden, neve noch swagher noch broeder noch vader noch kijnt. - Dat derde is, dat een man misdoet mit eenre weduen of een wijf mit enen wedewer. - Dat vierde is, dat een man eenre maghet horen maghedom nemet, of een wijf enen man den sinen. - Dat vijfde is, dat een man misdoet mit eens anders mans wijf. Dat is overspil, dat een lelike sonde is, want si breken hoer trouwe ende hoer loeft, die si sculdich waren te houden. Ende het is sacrilegi, want si breken theilighe sacrament des hilix ende daer om worden si dicke arm ende onterft. Dese sonde mach hoor dubbelen in dubbel overspel. - Dat seste is, dat een man sijns selfs wive ontameliken dinghen doet, dat teghen natuere of teghen goeder ordinanciën van wittachtigen hylic is of die verboden sijn. Een man mach hem selven mit sijns selves zwaerde wel doden; also mach hi met sijns selves wive wel dootsonde doen. Want om deser sonden wil sloech God onse Here Onan quader doet, Jacobs neve. Ende om deser sonde verhenghede God een duvel die Ysmodeus hyet, dat hi seven man worchde, die der heyligher joncfrouwen Sare ghetrouwet waren, die daer na des jonghen Tobias wijf was.

Vertaling

De eerste *tack* is gewone onkuisheid, tussen een man en een vrouw die geen van beiden getrouwd zijn. Maar hoe 'gewoon' dit ook mag heten, toch volgt er eeuwige straf in de hel op, want onkuisheid buiten het huwelijk is een doodzonde. – De tweede is wanneer een man onkuisheid bedrijft met een publieke vrouw. Dat is net zo slecht als dat het smerig is, omdat publieke vrouwen soms getrouwd zijn, of het zijn verlopen nonnen; en ook omdat ze niemand afwijzen, geen neef, geen zwager, geen broer, geen vader en geen kind. – De derde is wanneer een man onkuisheid bedrijft met een weduwe, of wanneer een weduwe dat doet met een weduenaar. – De vierde is wanneer een man een vrouw haar maagdelijkheid ontnemt, of andersom. – De vijfde is wanneer een man gemeenschap heeft met de vrouw van een ander. Dat is overspel en dat is een lelijke zonde, want mensen die die zonde begaan breken hun belofte van trouw, de belofte waaraan ze verplicht zijn zich te houden. En het is ook heiligschennis want ze breken het heilige sacrament van het huwelijk, en daardoor vervallen ze dikwijls in armoede of worden ze onterfd. Deze zonde wordt een dubbele zonde, als het gaat om dubbel overspel. – De zesde is wanneer een man met zijn eigen vrouw onbetamelijke handelingen verricht, die tegennatuurlijk zijn of tegen de goede regels van een wettig huwelijk, of dingen die verboden zijn. Een man kan zichzelf doden met zijn eigen zwaard, en precies zo kan hij met zijn eigen vrouw doodzonden begaan. Omwille van dit soort zonden doodde God onze Heer Onan, de neef van Jacob. En om deze zonde gedoogde God dat een duivel, Asmodeüs genaamd, zeven mannen wurgde die getrouwd waren met de heilige jonkvrouw Sara, die daarna de vrouw werd van de jonge Tobias.

Het en is niet behoerlic, datmen die heilighe sacramenten der heiligher kerken oneerliken of onmanyerlic tracteert, wantmense sculdich is in groter reverenciën te hebben. - Dat sevende is dat een misdoet mit sijnre ghevader of mit sijnre guedel of mit horen kijnderen of mit sinen pil, want dese en moghen sonder oerlof der heiligher kerken niet vergaderen mit hylic buten dootsonden. - Dat achtende is dat een misdoet mit sijnre nichten of mit sijnre suster of moeder of dochter, of des ghelijcs weder om een wijf mit horen oem of neve of broeder of vader of sone. Ende dese sonde is groter ende cleenre, meerre ende minre, nadat die maechscap na of verre is. - Dat neghende is een man mit sijns wijfs maechscap of weder om een wijf mit hoers mans maechscap. Dese sonde is seer ansteliken, want een man die mit enighen wive misdaen hevet, en mach niet meer hoer nicht ten wive nemen; al name hi so een wijf, die hylic en dochte niet ende en waer gheen hilic voer Gode noch voer die werelt; ende neemt een man een wijf ende misdoet daer boven mit hoerre nichten of suster of moeye of moeder, so hevet hij sijn recht verloren, dat hi tot sinen wive hadde, dat hi daer niet meer bi wesen en mach. Ende al des ghelijcs ist weder om te verstaen van enen wive, die mit haers mans maghe misdede. - Dat tyende is, dat een wijf misdoet mit enen man, die ghewijt is, ende hoe sijn wijtsel hogher is, hoe die sonde meerre is, na waerdicheit des staets.

Het is niet betamelijk dat men met de heilige sacramenten van de heilige kerk omgaat op een schandelijke of onfatsoenlijke manier, aangezien men ze juist zeer hoog moet achten. – De zevende *tack* is wanneer iemand zondigt met zijn doopvader of met zijn doopmoeder, of met hun kinderen, of met zijn petekind, want die mogen zonder toestemming van de heilige kerk niet met elkaar in het huwelijk treden zonder dat daarmee een doodzonde wordt begaan. – De achtste is dat iemand zondigt met zijn nicht, of met zijn zuster, zijn moeder of dochter, of, wanneer het een vrouw betreft, met haar oom, neef, broer, vader of zoon. De ernst en de omvang van deze zonde hangt samen met de graad van bloedverwantschap: hoe nabijer die is, hoe groter de zonde. – De negende is in het geval van een man met de familie van zijn vrouw, of andersom: een vrouw met de familie van haar man. Dit is een verschrikkelijke zonde, want een man die met een bepaalde vrouw onkuisheid heeft bedreven, mag daarna de nicht van die vrouw niet trouwen; doet hij dat toch, dan is dat huwelijk niet rechtsgeldig en is het geen huwelijk voor God, noch voor de wereld; en wanneer een man getrouwd is met een vrouw en daarnaast onkuisheid bedrijft met de nicht van die vrouw, of met haar zuster of tante of moeder, dan verliest hij daarmee het recht dat hij op zijn vrouw had en mag hij niet langer met haar getrouwd blijven. Precies zo is het andersom, wanneer een vrouw misdoet met de familie van haar man. – De tiende is wanneer een vrouw zondigt met een man die een geestelijke wijding heeft; hoe hoger die wijding, hoe groter de zonde, naar waardigheid van de geestelijke staat.

Dat elfte is, dat een waerlic man misdede mit eenre nonnen of een waerlic wijf mit enen monic. - Dat twaelfste is, dat monyken of gheoordende mannen mit nonnen of mit gheoordende wive misdoen, ende die sonde is meerre ende minre, na dat die personen hoghe van stade in religiën sijn. - Dat dartiende is van prelaten der heiligher kerken, als die misdoen in onsuverheden, want die forme ende exempel sijn sculdich te wesen al der ganser werlt van enen reynen, heilighen leven. - Dat viertiende ende die leste ende die quaetste ende die onreynste, die lelic te nomen is, dats sonde teghen nature, die die duvel den mensche leert doen in veel manieren, die niet te nomen en sijn, want die materie daer te dorper ende te onaerchch sijn ende onmenschelic is te horen; mer inder byechten sal ment segghen den luden soet wedervaren is. Want hoe die sonde meerre is, hoe die biecht nutter is; want die grote scaemte die een mensche hevet, die sulke lelike sonden byecht, is een groot deel der penitenciën. Dese sonde voerscreven mishaget Gode alte seer, daer om dede Hi om deser sonden wille reghenen bernende vier ende stinckende zwavel op die stede Zodoma ende Gomorra, ende lyet vijf steden daer om versinken. Die duvel selve scaemt hem, als hi enen mensche daer toe brenghet, dat hi dese sonde doet, also onreyne is si!

0-0-0-0-0

De elfde is dat een niet-geestelijke onkuisheid bedrijft met een non, of omgekeerd: een vrouw met een monnik. – De twaalfde is dat monniken of geordende geestelijken zondigen met nonnen of vrouwen uit een geestelijke orde; en die zonde is ernstiger naarmate de betrokken personen een hogere positie in de religieuze orde bekleden. – De dertiende is wanneer prelaten van de heilige kerk de zonde van onkuisheid bedrijven, want zij zijn verplicht de gehele wereld tot voorbeeld van een rein, heilig leven te dienen. – De veertiende, en de laatste, de slechtste en de meest onreine, lelijke zonde is het zondigen tegen de natuur, die de duivel aan de mens leert op vele manieren, die niet uit te spreken zijn, omdat het té laag, té slecht en té onmenselijk is om aan te horen; maar tijdens de biecht zal er gesproken moeten worden over wat er zich heeft voorgedaan. Want hoe groter de zonde, hoe nuttiger is de biecht; het grote schaamtegevoel dat een mens bekruipt, wanneer hij dergelijke lelijke zonden biecht, vormt al een groot deel van de penitentie. Deze speciale zonde mishaaft God bovenmate, en daarom liet Hij het om deze zonde vuur en zwavel regenen op de steden Sodom en Gomorra, en liet Hij vijf steden geheel en al verdwijnen. Zelfs de duivel schaamt zich, wanneer hij een mens ertoe brengt deze zonde te begaan, zo smerig is het!

0-0-0-0-0

De zevende en laatste hoofdzonde, de ‘zonden van de mond’, wordt al meteen in tweeën gedeeld

Die eerste is die sonde der Gulsicheit, die hoert den eten ende den drincken toe; die ander is die sonde der quader tonghen, dat is in dwasen woerden.

[Over Gulzigheid:]

Dat is een sonde die Gode sonderlinghe mishaget ende den duvel sere wel behaget. Want overmits deser sonden hevet hi veel machten inden mensche, daer wi of lesen inder ewangeliën, dat God den duvel oerlofde in verken te varen ende doe si daer in waren, doe drenctense inden meer - in ghelikenissen dat die duvel macht hevet inden ghulsighen mensche te varen, die verkens leven leyden, ende te verdrencken in dat meer der hellen ende hem so veel te doen eten, dat si spliten ende so veel doen drincken, datse versmoren.

Wanneer een keymp sinen gheselle neder gheworpen hevet ende al rede bider kelen vast helt, so sietmen seldom dat hi op staet. Aldus ist oec mitten gulsighen, daerom grijpse die duvel gaerne bider kelen, als die wolfe dat scaep doen om te worghen; also hi dede Yeven onser moeder ende Adam onsen vader int aertsche paradijs.

Vertaling

De eerste tak wordt gevormd door de zonde Gulzigheid, die eten en drinken betreft; de tweede is de zonde van de ‘boze tongen’, dat wil zeggen: zondigen door het spreken van slechte woorden.

[Over Gulzigheid:]

Dat is een zonde die God bijzonder mishaat en die de duivel juist zeer goed behaagt. Want door middel van deze zonde heeft hij veel macht over de mens, wat we kunnen lezen in het evangelie, waar God het de duivels toestond in te trekken in de lijven van een kudde varkens, en toen die duivels daar eenmaal in waren, verdronken die varkens in een meer [Marcus 5]. Precies zo heeft de duivel de macht in te trekken in een gulzig mens, die het leven leidt van een varken, en die mens te laten verdrinken in het meer van de hel, door hem zo veel te laten eten dat hij barst en zo veel te laten drinken dat hij erin stikt.

Wanneer een kampvechter zijn tegenstander heeft gevloerd en al vast heeft bij de keel, ziet men die nog maar seldom opstaan. Zo ook is het met een gulzig mens, en daarom grijpt de duivel zo iemand graag bij de keel, zoals een wolf dat doet met een schaap, om hem te wurgen. Precies zo deed hij met onze moeder Eva, en met onze vader Adam, in het Paradijs.

Gulsicheit is die visscher vander hellen, die den visch mitter kelen vanghet aen die anghel sijnre henghelroeden, die naden ase so ghierlic grypen dat hem hoor lijf cost. Dese sonde, Gulsicheit, is alle tijt teghens Gode, ende daer om mishaghetse Hem seer. Want ghebyet God te vasten door die prelaten des heiligher kerken, so ghebyet Gulsicheit doer horen prelaet - dat is die buke des menschen - datmens niet en doe, mer datmen wel ete ende leckerlike ende lansem. Ghebiet God vroech op te staen, die buuc seit: ‘Blijft nu vrilic legghen, du biste al te vol vaecs, die priester en is noch niet op, of is hi op, hi sal dijnre wel verbeyden mitter missen.’

Ende als die gulsighe mensche eerst op staet, so beghint hi sijn metten te lesen ende sijn ghebet, dat aldus is: ‘Och God van hemelrijc, wat sullen wi noch huden eten? Waer sullen wi best wat vijnden dat doech? Waer hier doch wat goets te crighen!’

Na der metten so comen die laudes, die sijn aldus: ‘Och lieve Here, wat goeder wijn dronken wi ghisteren! Trouwen, wi hadden harde wel teten, het was harde lekkerlic bereyt onse spise!’ Daer na bescreyt hi sijn sonden ende seit: ‘Och God, mi was te nacht al te qualic te moede, ic was na doot! Het was al te lastich wijn, dat wi ghister avont droncken! Mi doet mijn hovet alte wee! Ic en sal niet te pas wesen, ic en hebbe ghedroncken! Waer mach die beste wijn lopen?’

0-0-0-0-0

Gulzigheid is de visser uit de hel. Hij vangt met de haak aan zijn hengel de vissen bij hun keel, en die happen zo gretig naar het aas aan die haak dat het hun het leven kost. Deze zonde, Gulzigheid, is altijd gericht tegen God, en daarom mishaaft deze zonde Hem zo zeer. Want als God bij monde van de prelaten van de heilige kerk het gebod tot vasten afkondigt, dan gebiedt de prelaat van Gulzigheid – dat is de buik van de mens – dat men zich daar niet aan hoeft te houden, en dat men gerust lekker en uitgebreid kan eten. Wanneer God gebiedt vroeg op te staan, zegt de buik: ‘Blijf maar lekker liggen, je hebt nog veel te veel slaap, de priester is ook nog niet op, en als hij al op is, dan wacht hij wel op je met de mis’.

En als een gulzig mens dan eindelijk opstaat, begint hij de metten te lezen, zijn gebed, en dat luidt aldus: ‘Ach, God van het hemelrijk, wat zullen we vandaag toch eens eten? Waar kunnen we het best iets lekkers vinden? Waar kunnen we iets goeds krijgen?’

Na de metten komen de lauden: ‘Och lieve Heer, wat hebben we gisteren toch een lekkere wijn gedronken! Trouwens, we hebben ook heel goed gegeten, ons voedsel was verrukkelijk klaar gemaakt!’ Daarna betreurt hij zijn zonden en zegt hij: ‘Och God, het was vannacht al te slecht met me gesteld, ik was bijna dood! Het was een heel koppige wijn, die we gisteravond gedronken hebben! Mijn hoofd doet vreselijk zeer! Ik zal me pas weer lekker voelen als ik een beetje gedronken heb! Waar kan ik de beste wijn krijgen?’

0-0-0-0-0

Het relaas over te overvloedig eten en drinken, als vorm van Gulzigheid, eindigt met de

groter ongeordineerder ghenoechten die die gulsighe menschen hebben in eten ende in drincken, dat si nimmermeer ander waer of en spreken dan van eten ende van drincken. So wenschen si dan dat si wouden, dat si cranen halsen hadden ende buke als koeyen, dat hem die spise so veel te langher smaken mochte ende dat si daer also veel te meer verswelghen mochten. So segghense dan: ‘Een goet eten is wel eens prisens weert’ ende veel ander sulker parabolon. Mitten cortsten volseit: si en dencken noch en spreken noch hem en dromet dan van eten ende van drincken, daer si al hoer hart op gheset hebben.

[en wordt gevolgd door een uitgebreide passage (met verrassende vergelijkingen) over de *taverne* waar al deze zonden uitgebreid worden bedreven:]

Die taverne is des duvels scole, daer sijn discipulen vlitelic in studeren. Ende het is properlic sijn capelle of kerke, daermen hem dach ende nacht in dient ende daer hi sijn miraculen doet, als sulken heer toe behoert als die duvel is. Want inder kerken so pleghet Ons Lieve Here Sijn miraculen te doen als wi in veel steden geweten hebben, daer blinde lude siende worden, crepel gaende, rasende lude sinnich ende ghesont, stomme luden sprekende, dode lude op verstonden vander doot, ende vele des ghelijcs.

Vertaling

grote, buitensporige geneugten die gulzige mensen scheppen in eten en in drinken, zodat ze nooit en te nimmer ergens anders over kunnen spreken dan daarover. Ze zouden willen dat ze halzen hadden als kraanvogels, en magen als koeien, opdat hun eten hun des te langer lekker zou smaken, en dat ze des te meer zouden kunnen verstouwen. Ze zeggen: ‘Lekker eten gaat boven alles’, en nog meer van dat soort frases. In het kort gezegd: ze denken, spreken en dromen alleen maar over eten en drinken, dat is hun lust en hun leven.

[en wordt gevolgd door een uitgebreide passage (met verrassende vergelijkingen) over de *taverne* waar al deze zonden uitgebreid worden bedreven:]

De kroeg, dat is de school van de duivel, waar zijn discipelen vlijtig leren en studeren. Het is eigenlijk zijn kapel, zijn kerk, waar dag en nacht diensten worden gehouden, en waar een ‘heer’ zoals de duivel dat is zijn wonderen verricht. Want in de kerk verricht Onze Lieve Heer Zijn wonderen, zoals we uit veel Bijbelplaatsen kunnen opmaken: daar worden blinden weer ziende, kunnen kreupelen weer lopen, herkrijgen krankzinnigen hun verstand en gezondheid, kunnen stommen weer spreken, verrijzen mensen uit de dood, en nog zo veel meer.

Mer die duvel doet in sijnre kerken - dat die taverne is - al contrari hier of. Want luden die ghesont inder tavernen gaen, comen dicke siec ende qualic om haer herte daer weder uut. Die wel sprekende daer in gaen, comen dicke daer weder uut dat men niet te meer en verstaet van dien ghenen, die te voren wel spraken, wat si segghen, dan of si ebreeusch spraken. Siende lude comen daer dicke weder uut dat hem haer oghen staen als enen verdronckenen calve ende dat si luttel of ghene besceyt en sien. Die daer recht op hare bene in gaen, die comen daer dicke weder uut al vallende ende al strukelende, ende laveren die straten over als een scip dat laveert, nu op die een side nu op die ander. Wise luden comen daer dicke weder uut sonder sinnen ende wit, als een beest. Ja, ghesonde machtighe luden worden daer leyder dicke doot uut ghedraghen. Ende so men in die heylighe kerke goede sermoenen hoert, so hoertmen in des duvels kerke callen van droncken drincken ende van boeveriën, van alre ydelheit. Ende wat waendi datmen daer leert? Zweren ende versweren, vloeken, scelden, achtersprake, lieghen, dryeghen, dobbelen, tuusschen, ontreenen, kiven ende vechten. Dat sijn die missen ende die ghetiden, diemen daer doet ende hoert doen.

0-0-0-0-0

Maar de duivel doet in zijn kerk – in de kroeg dus – precies het tegengestelde van dit alles. Want mensen die gezond de kroeg ingaan, komen er dikwijls ziek en beroerd weer uit. Wie er ingaat terwijl hij goed en duidelijk kan praten, komt er dikwijls op zo'n manier uit dat ze niet meer te verstaan zijn en dat alles wat ze zeggen Hebreeuws lijkt. Mensen die goed kunnen zien komen er vaak uit met ogen als van een verdronken kalf, zonder nog iets te kunnen onderscheiden. Wie er kaarsrecht op zijn benen staand ingaat, komt er al te vaak struikelend en vallend weer uit, en zwalkt dan door de straten als een laverend schip, nu eens de ene kant op, dan weer de andere. Verstandige mensen komen daar dikwijls redeloos vandaan, als een beest. Ja, gezonde, krachtige mensen worden er helaas vaak dood uitgedragen. En terwijl je in de kerk kunt luisteren naar een goede preek, hoor je in de kerk van de duivel dronkenmanspraak, schandalige taal en ijdel gezwets. En wat denkt u dat je er leert? Gods naam misbruiken, meinden doen, vloeken, schelden, lasteren, liegen, bedriegen, dobbelen, gokken, stelen, kiven en vechten. Zo klinken de missen en de gebeden die daar worden gelezen en die men daar kan horen.

0-0-0-0-0

Nu volgen nog de talloze ‘zonden van de mond’

die eerste ydel woerde, die ander beroeminghe, die derde flacteringhe, die vierde achtersprake, die vijfde logenthale, die seste versweringhe, die sevende sceldinghe, die achtende murmuringhe, die neghende wederspannighe woerde, die tyende blasphemeringhe.

[Een enkel voorbeeld:]

Beroeminghe, dat een grote, dwase, lelike, dorper sonde is. Si is groot, want die hem beroemt, die is een dief teghen Gode, want hi wil God Sijn ere ende Sijn glorie stelen, als wi hier voor gheseit hebben. Si is seer lelic ende dorper, want alle die werlt achtse voor dwaes ende onwetende, die hem selven beroemen. Si is oec seer ghec, want die duecht daer si hemelrijk mede verdienen mochten, die ghevense om een luttel wints.

[...]

Na desen achterclappers of quaetsprekers so volghen die loghenaers. Die loghen valschet den mensche, ghelike enen die des conincs zeghel valschet of des paeus bulle of eens heren munt conterfeyt of valschet. Ende also als men hier die lude ten ketel verordelt, die sulke dinghen doen, so salmen den loghenaer verordelen voerden rechtvaerdighen Rechter inden Daghe des Oordels, want hi den groten oversten Paeus, den groten Coninc, den moghenden Here der heren sijn bulle ende seghel ende munt ghevalschet hevet.

Vertaling

als eerste: ledige woorden; twee: bluf en grootspraak; drie: vleierij; vier: laster; vijf: leugens; zes: vloeken; zeven: schelden; acht: gemor; negen: ongehoorzame taal; tien: gehoon en laster.

[Een enkel voorbeeld:]

Bluf en grootspraak vormen een grote, dwaze, lelijke, vuile zonde. Een grote zonde, want wie deze zonde begaat en wie zich beroemt, is een dief ten opzichte van God, want zo iemand wil God beroven van Zijn eer en Zijn glorie, zoals we hiervoor al gezegd hebben. Het is bovendien een lelijke, vuile zonde, want mensen die zichzelf roemen, denken dat de gehele verdere wereld dwaas en onwetend is. En het is een gekke, dwaze zonde, want de deugdzaamheid waarmee men het hemelrijk zou kunnen verdienen, geeft men weg voor niets anders dan een beetje lucht.

[...]

Na de hier besproken lasteraars en kwaadsprekers volgen de leugenaars. Leugens vervalsen de mens, precies zoals iemand die het zegel van de koning vervalst, of de bul van de paus, of iemand die de munt van een heer namaakt of vervalst. En precies zoals iemand die zulke dingen doet gestraft wordt door hem in een ketel kokend water te hangen, zo wordt een leugenaar veroordeeld voor de rechtvaardige Rechter op de Dag des Oordeels, omdat hij de bul van de grote, machtige Paus, het zegel van de grote Koning, en de munt van de machtige Heer vervalst heeft.

Die loghenaer is onder den menschen, als die valsche penninc onder den goeden, ende als dat caf onder dat coern. Die loghenaer gheliket seer wel sinen vader, den duvel, want God seit inder ewangeliën: ‘Die duvel is een loghenaer ende een vader der loghenen, want hi was die eerste, die ye gheloech ende die loghene smede. Hi groef eerst dat valsche muntyser, daermen dat quade ghelt in prente ende munte, ende noch smedet hi ende arbeyt daghelics ende leret al den ghenen die na hem horen willen. Oec gheliket die loghenaer den duvel wel in desen punt: die duvel toent hem in menigher manyeren, om die lude te bedrieghen, ende so doet die loghenaer oec. Daer om is hi gheliket biden gamalion. Die gamalion die levet alleen bider lucht, dat niet in sinen lichaem en is dan wijnt, ende wat verwen dat hi aensiet, die wort hi ghelijc gescapet.

[...]

Twisten of kibbelen properlic te segghen, dat is wanneer die een seit: ‘Het is’, die ander: ‘Ten is’; ende des ghelijcs in allen twist woerden. Mer scelden is veel grover, als si beghinnen toernich te worden ende segghen: ‘Het is ymmer aldus, wie anders seit, die lyecht!’ of sulke felle woerde. Dat is die roec, die dan al dic ende vol voncken op waert slaet.

De leugenaar neemt onder de mensen eenzelfde plaats in als een valse munt onder de ware, en als het kaf onder het koren. De leugenaar lijkt sprekend op zijn vader, de duivel, want God zegt in het evangelie: ‘De duivel is een leugenaar en een vader der leugens, want hij was de eerste die ooit loog en de leugen smeedde. Hij smeedde als eerste het valse muntijzer, waarmee men geld mee drukte en muntte, en hij smeedt dat nog steeds, en hij werkt er dagelijks mee en leert het aan iedereen die naar hem wil luisteren. De leugenaar lijkt nog in een ander opzicht op de duivel: de duivel doet zich op velerlei manieren voor, om de mensen te bedriegen, en dat doet de leugenaar ook. Daarom wordt hij ook wel vergeleken met de kameleon. Een kameleon leeft alleen van lucht, die in zijn lichaam niets anders is dan wind, en welke kleur hij ook ziet, die kleur neemt zijn lichaam aan.

[...]

Twisten of kibbelen, dat is eigenlijk wanneer de een zegt: ‘Het is zo’, en de ander: ‘Het is niet zo’, en zo kibbelen ze een beetje door. Maar schelden is veel grover, wanneer beide partijen nijdig beginnen te worden en zeggen: ‘Het is absoluut zo, en wie het anders zegt, die liegt!’, of dergelijke felle bewoordingen. Dat gaat dan omhoog als een dikke rook vol vonken.

Daer na coemt dat lasteren, dat coemt recht als een vlamme op bersten ende blacken *crac-crac-crac*. So segghense menich quaet woert, so ist al ‘Ezel!’ ende ‘Alf!’ dat beste dat hem of gaet. Daer na comet dat quaet spreken, dan segghen si: ‘Ghi lyeghet het doer uwen croden soens hals!’, ‘Gi lyeghet selve te dwars ende te langhes doer uwen kinnebacken!’ Dan ist al ‘Swighet, God gheve u enen quaden rampel!’ - ‘Swighet selve, God gheve u tvallendevel!’ - ‘Soude ic u swighen? ic hinghe u liever!’ ende veel sulker felre woerden.

0-0-0-0-0

Hierna volgt het lasteren, dat barst uit als een vlam, en het kraakt *krak, krak, krak*. Dan zegt men menig lelijk woord, dan gaat het van *Ezel!* of *Dwaas!*, wat er maar uit de mond wil komen. Daarna volgt kwaadspreken, dan zeggen ze: ‘Je liegt dat je barst!’, ‘Je kletst zelf uit je nek!’ en dan is het ‘Hou je mond, moge God je de klem op je kaken bezorgen!’ - ‘Houd zelf je bek, en moge God je de vallende ziekte geven!’ - ‘Ik zwijgen tegen jou...? Ik zou je nog liever ophangen!’ en veel meer van zulke felle woorden.

0-0-0-0-0

Het besluit van het traktaat over de zeven hoofdzonden

Aldus eynden die seven dootlike hoofzonden, mit al horen tacken die daer uut spruten, als ghi gehoert moecht hebben. Ende ic darre voorwaer segghen, die hier in wel studeren woude, hi soude veel des sijns profijts daer in doen. Want hi mach hier in leren merken ende verstaen alle manieren van sonden te bekennen, ende hem warachteliken ende wel leren biechten, want nyement en mach hem te gronde wel byechten ende voer alle sonden hoeden, het en si dat hi die sonden bekennt.

Nu sie een yghelic toe die dit boec leest of horen lesen, dunct hem dat hi in enighen van desen sonden sculdich is dier voerscreven staen, dat hise hem te gronde leet laet sijn ende biechtse mit allen vlijt ende mit allen sterken opset hem voert an eweliken daer voer te hoeden.

0-0-0-0-0

0-0-0-0-0

Vertaling

En zo eindigt het traktaat over de zeven hoofdzonden, met alle takken die daaruit voortspruiten, zoals u nu gehoord zult hebben. En ik durf wel zeker te zeggen dat degene die deze tekst goed wil bestuderen, daar veel profijt van zal hebben. Want uit deze tekst leert hij alle vormen van zonden kennen, herkennen en begrijpen; hij leert ook waarachtig en oprecht te biechten, want niemand kan goed en totaal biechten, en zich beschermen tegen alle zonden, indien hij die zonden niet eerst kent.

Laat nu een ieder die dit boek leest of hoort voorlezen erop toezien dat hij, wanneer hij zich heeft schuldig gemaakt aan een of meer van de zonden die hierin beschreven staan, daar dan oprecht spijt van heeft en dat hij ze ijverig zal opbiechten, met de oprechte bedoeling zich er van dan af aan voor te hoeden, voor altijd en eeuwig.

0-0-0-0-0

0-0-0-0-0